

ΑΞΙΕΣ
ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ
ΣΤΟΝ
ΚΑΘΗΓΗΤΗ
ΕΥΑΓΓΕΛΟ
ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Ἀνάτυπο ἀπ' τὸν Τόμο

ΑΘΗΝΑ
1991

ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΜΕΣΑ
ΓΙΑ ΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΧΑΟΥΣ

*Από τό χάος στό πρόσωπο, έν Πνεύματι Ἁγίῳ**

Εἰσαγωγικές παρατηρήσεις

Ἀκοῦμε συχνά τή φράση ὅτι «ζοῦμε εἰς ἓνα χαώδη αἰώνα»¹. «Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὁ κόσμος, κάποιες μέρες, μοιάζει μέ ἓνα ἄπειρο χάος. Ἡ σύγχυσή του εἶναι τόσο μεγάλη, πού ὅταν ἀντικρύζουμε τόν ἑαυτό μας μᾶς καταλαμβάνει ἕλιγγος μπροστά στήν ἴδια μας τήν ὑπαρξή»². Ὅλοι μας λοιπόν βρισκόμαστε ἤ ἔχουμε τήν ἐντύπωση ὅτι βρισκόμαστε συχνά μπροστά σέ καταστάσεις ἤ ἀντιμετωπίζουμε γεγονότα, ἐσωτερικά ἤ ἐξωτερικά, πού θά μπορούσαμε νά χαρακτηρίσουμε ὡς χαώδη. Πάντως τό πῶς οὐσιαστικό πρόβλημα γιά τό σημερινό ἄνθρωπο φαίνεται νά εἶναι τό πῶς θά βαδίσει ἀπό τό χάος στό πρόσωπο. Σέ πρῶτο στάδιο εἶναι πάντως ἀναγκαῖο νά προσδιορίσουμε πῶς γίνεται ἀντιληπτό ἀπό τόν περισσότερο κόσμο αὐτό τό χάος.

Γιά ν' ἀπαντήσουμε σ' αὐτό τό ἐρώτημα βασιστήκαμε κυρίως σέ ἄμεσες συζητήσεις πού εἶχαμε μέ ἄνθρώπους πού μᾶς συμβουλευόνται εἴτε γιά λόγους ψυχολογικούς εἴτε ποιμαντικούς, καί σέ συζητήσεις μέ ἐξομολόγους, ποιμένες πού ἀσκοῦν συμβουλευτικό ἔργο καί συναδέλφους ψυχολόγους. Οἱ περισσότεροι ἀπό αὐτούς ἔχουν μία λίγο-πολύ μακρά ποιμαντική, συμβουλευτική καί ψυχοθεραπευτική ἐμπειρία. Μποροῦν οἱ ἀπαντήσεις τους νά μὴν στοιχειοθετοῦν ἀντιπροσωπευτικό δεῖγμα μιᾶς ἔρευνας ἐπί τοῦ πεδίου, ἐν τούτοις συνιστοῦν μία οὐσιαστική προσέγγιση τοῦ θέματος. Ἀπό τίς περιγραφές καί τίς διευκρινήσεις πού συνήθως δίδονται στά πλαίσια κλινικῶν καί ποιμαντικῶν περιπτώσεων μένει ἡ ἐντύπωση ὅτι τό χάος, γιά τό ὁποῖο κάνουμε λόγο, δανείζεται καί χρησιμοποιεῖ γιά νά εἰκονοποιηθεῖ ἓνα λεξιλόγιο «γεωγραφικοῦ» χαρακτήρα. Αὐτό δέν ἀποκλείει βέβαια τό χάος νά προσδιορίζεται καί

* Τό κείμενο αὐτό ἀποτελεῖ μία ἀπό τίς τέσσερις κύριες ὁμιλίες στά πλαίσια συσκέψεως τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐπιτροπῆς Ποιμαντικῆς Φροντίδος καί Συμβουλευτικῆς μέ θέμα τή «Δημιουργική ἀντιμετώπιση τοῦ χάους», πού ἔλαβε χώρα στήν Ἀσσίζη τῆς Ἰταλίας, 3 μέ 10 Σεπτεμβρίου 1989. Ἡ ἀρχική εἰσήγηση ἔγινε σέ γαλλική γλώσσα. Στήν προσαρμογή του στά ἑλληνικά κρατήσαμε τή δομή τοῦ προφορικοῦ λόγου μέ τόν ὁποῖο καί ἐκφωνήθηκε. Σημειωτέον ἐπίσης ὅτι οὐδόλως μᾶς ἀπησχόλησε ἡ φιλοσοφική ἢ φυσική πλευρά τῆς ἔννοιας τοῦ χάους, ὅπως αὐτή συνεχίζει καί στίς μέρες μας νά διαμορφώνεται...

χρονικά: ως προς τή σημερινή του δηλαδή κατάσταση σε σχέση με τή παρελθούσα ή και τή μέλλουσα.

Επιχειρούμε λοιπόν σ' ένα πρώτο μέρος να κατατάξουμε έστω και συνοπτικά, έννοιολογικές διευκρινίσεις γύρω από τό χάος, τό πώς διαζωγραφείται τό έσωτερικό χάος με εικόνες του έξωτερικού, πώς γίνεται αυτό άντληηπτό, ποιά είναι τά συναισθήματα πού προκαλεί και τί τελικά οι άνθρωποι περιμένουν... Σπείδουμε εύθύς έξ αρχής να τονίσουμε τήν αίσθηση πού συνήθως αποκομίζουμε, ότι σε τέτοιου τύπου καταστάσεις επικρατεί μία βαθειά προσδοκία υπερβάσεως του χάους και έπαναφορās των ανθρώπων από τό χάσμα (κενό) σε στέρεο έδαφος, από τήν άταξία σε τάξη, από τά άδιέξοδα στη διεξοδο, από τά έρείπια στην άναστήλωση. Αναμένουν δηλαδή οι άνθρωποι τήν υπόδειξη μέσων και τήν εύρεση λύσεων, οι όποιες θά διευκολύνουν τήν άντιμετώπιση αυτού του πολλαπλού και πολυσήμαντου χάους. Αυτό τό επιχειρούμε στο δεύτερο και έκτενέστερο μέρος τής εισηγήσεώς μας.

Προβαινουμε λοιπόν εύθύς άμέσως σε μίαν αναλυτικότερη έκθεση μιās χωρο-χρονικής προσεγγίσεως του χάους.

A. Χάος: Προσέγγιση χωρο-χρονική.

1. Στίς περιγραφές των άτόμων επανέρχονται ιδιαιτέρως οι εικόνες του κενού, του γκρεμού στο χείλος του όποιου εύρίσκονται, ενός χάσματος άγεφύρωτου.

Εύρισκόμενοι σ' αυτό τό κενό έχουν τήν έντύπωση ότι τό έδαφος υποχωρεί σαν από σεισμό, ή γη ανοίγει να τους καταπιεί, δέν μπορούν να στηριχθούν πουθενά, βυθίζονται, βουλιάζουν σαν σε τέλμα. Μπροστά στο γκρεμό, γλιστρούν και πέφτουν στην άβυσσο, στο βάραθρο. Στην πτώση τους δέν βρίσκουν από πού να πιαστούν, για να συγκρατηθούν. Μπροστά στο χαϊνον χάσμα βλέπουν ότι δέν μπορούν να τό διαβοούν ή δέν τολμοούν να τό περάσουν, γιατί διαβλέπουν τον κίνδυνο να πέσουν στο βάραθρο πού υπάρχει από κάτω. Η έλλειψη τόλμης να τό περάσουν οφείλεται πιθανόν στον φόβο πού έχουν, ότι σε περίπτωση πού πέσουν σ' αυτό τό βάθος, δέν θά μπορέσουν πιά να ξανασηκωθούν.

Αυτή ή εικόνα του έξωτερικού χάους άντικειμενοποιεί τήν αίσθηση πού έχουμε πολλοί ενός έσωτερικού χάους και κενού, ενός δυσθεώρητου και άπύθμενου βάθους πού διαπιστώνουμε ότι είναι άμέτρητο και, αν άφεθοΰμε και κυλήσουμε μέσα σ' αυτό, τίποτε δέν θά μπορεί να μάς έπαναφέρει επάνω. Τό έξωτερικό χάος σηματοδοτεί τό υπάρχον

έσωτερικό χάος, τό παριστάνει, τό μορφοποιεί, τό σχηματίζει, τό όπτικοποιεί προσδίδοντάς του εικόνα συντελείας του κόσμου. 'Η ούσία αυτού του χάους, έτσι όπως γίνεται αντιληπτό στην καθημερινή μας ζωή, έγκειται στην ύπαρξη μιᾶς καταστάσεως που μάς γεμίζει άπελπισία και μάς αφαιρεί τή δύναμη εκείνη, που θά μάς έκανε νά έκτιναχτοῦμε προς τή ζωή, έτσι όπως βρισκόμαστε βαθειά βυθισμένοι στό χάος. 'Εχουμε φτάσει τόσο βαθειά, που τίποτα πιά δέν μπορούμε νά έλπίσουμε ότι θά μάς ξαναφέρει στην έπιφάνεια. Τό χάος έγινε χαμός, άπώλεια. Μαζύ μέ τόν Ψαλμωδό άνακράζουμε: «'Η ζωή μου τῶ ἄδη ἤγγισε... ἔθεντό με έν λάκκῳ κατωτάτῳ» (Ψαλμός πζ' 4,7). Σέ τέτοιες στιγμές δέν αποκλείεται ν' άκούσουμε και μεῖς τήν άπάντηση που έδωσε ο Θεός εις τόν Γέροντα Σιλουανό του 'Αθω: «Κράτει τόν νοῦν σου εις τόν ἄδη και μή άπελπίζου»³.

2. Παράλληλη εικόνα χωροταξικῆς ύφῆς είναι και εκείνη που προβάλλει ένα σύνολο ὕλικῶν στό χῶρο σέ κατάσταση άκαταστασίας, άταξίας, στά όποια ὕλικά δέν μπορούμε νά δώσουμε ένα σχῆμα, νά τά βάλουμε σέ μία τάξη (απλίνθοι, λίθοι, κέραμοι άτάκτως έρριμμένα).

'Ετσι, στην παρούσα περίπτωση τό χάος δέν νοεῖται ως βάθος άβυσσαλέο άλλ' ως άταξία, άκαταστασία, άμορφία, άνειδότητα, άσχημία (ά-σχημία: ἄλφα στερητικό + σχῆμα = μορφή). 'Ενώ έχουμε δηλαδή όλα εκείνα τά στοιχεία που απαιτοῦνται, δέν ξέρουμε πῶς νά ενεργήσουμε, βάσει ποιου σχήματος, ποιᾶς εικόνας θά πρέπει νά τά συναρμολογήσουμε, ὥστε νά πάρουν κάποια συγκεκριμένη μορφή. 'Όλα είναι μπερδεμένα, δέν μπορούμε νά βροῦμε τήν ἄκρη, δέν ξέρουμε από που ν' αρχίσουμε και που νά τελειώσουμε. Είναι σά νά έχουμε νά παίξουμε ένα παιχνίδι μέ κύβους ἢ νά σχηματίσουμε ένα ruzzle και οι οδηγίες λείπουν: έτσι ὅσο και νά προσπαθοῦμε, τά κομμάτια που βάνουμε τό ένα δίπλα στό άλλο εἴτε δέν αντιστοιχοῦν καθόλου —είναι δηλαδή άλλ' άντ' άλλων και σέ θέση άκατάλληλη— και είναι ἄμορφα, εἴτε ανταποκρίνονται στό ελάχιστο και άποδίδουν μία έλλειπτική εικόνα, παραμορφωμένη. 'Εδῶ τό χάος άποδίδεται ὀπτικά μέ τήν άκαταστασία, τήν άταξία ὕλικῶν που δέν συναρμολογοῦνται.

'Η άταξία που δημιουργεί κατά κάποιο τρόπο τήν έντύπωση του χάους μπορεί νά κυριαρχεί επίσης σέ μία σειρά στοιχείων τά όποια, εύρισκόμενα σέ άκαταστασία και σύγχυση μέσα μας, δέν μπορούν νά συμβάλουν στή λήψη αποφάσεων προς τή μία ἢ τήν ἄλλη κατεύθυνση και νά δρομολογήσουν ανάλογη συμπεριφορά. Τά πάντα είναι άσαφή, μάς διαφεύγει ἢ λογική ακολουθία, δέν μπορούμε νά διακρίνουμε τό

πρακτέον. Τὴν ἀταξία αὐτὴ μπορούμε νὰ χαρακτηρίσουμε ὡς ἀταξία λειτουργικὴ (fonctionnelle). Παραμένουμε ἀμήχανοι, ἀναποφάσιμοι, ἀποθαρρυσμένοι καὶ ἀδρανεῖς.

3. Ἡ ἔννοια τοῦ χάους ὡς ἀταξίας, ἀκαταστασίας μπορεί νὰ συσχετισθεῖ ἐπίσης μὲ τὴν *διάσταση τοῦ χρόνου*, μὲ τὸ πρὶν καὶ τὸ μετὰ. Ὑποθέτουμε κατὰ ταῦτα ὅτι τὸ χάος δέν εἶναι ἓνα καὶ μοναδικό. Ὑπάρχει, δηλαδή, ἓνα χάος πού θά ὀνομάζουμε *πρωτογενές* καὶ θά χαρακτηριζόταν ὡς ἐκείνη ἡ κατάσταση στήν ὁποία ὑπάρχουν μὲν πολλά δομικά ὑλικά ἀλλά ἐν ἀμορφία, ἡ μορφή τους εἶναι δηλαδή σ' αὐτό τὸ στάδιο ἀόρατος καθ' ὃ ἀκόμα ἀκατασκευάστος⁴. Αὐτό τὸ χάος εἶναι ἐνδεχόμενο κάποια στιγμή νὰ πάρει μία μορφή ἢ ἀκόμα καὶ νὰ μὴ διαμορφωθεῖ καθόλου. Ἄλλη περίπτωση μπορεί νὰ εἶναι ἐκείνη κατὰ τὴν ὁποία, ἀφοῦ τὸ χάος θά ἔχει διαμορφωθεῖ, θά ἐπανέλθει πάλι σέ κατάσταση χαοτικῆς ἀμορφίας. Τὸ δεύτερο τοῦτο χάος θά ἦταν δυνατό νὰ τὸ ὀνομάσουμε *δευτερογενές*. Κατὰ ταῦτα εἶναι εὐνόητο νὰ δεχθοῦμε ὅτι ἐλλοχεύει συνεχῆς κίνδυνος παλινδρομήσεων καὶ δημιουργίας ἀλλεπαλλήλων χαωδῶν καταστάσεων μετὰ ἀπὸ μία πρώτη ἢ δεύτερη στοιχειωδῶς ἐπιτευχθεῖσα τάξη.

Ἄν θέλουμε νὰ διαζωγραφίσουμε τὴν ἔννοια τοῦ δευτερογενοῦς χάους θά χρῆσιμοποιήσουμε τὴν εἰκόνα τοῦ *γκρεμισμένου ἢ ἐρειπωμένου σπιτιοῦ*. Εἶναι χαρακτηριστικό τὸ ἀπόσπασμα συνομιλίας μου μὲ κάποια κυρία πού παρακολοῦθῶ: «Ἐχω τὴν αἴσθηση ὅτι ὅλα γκρεμίζονται μέσα μου, ἔλεγε· πέφτουν σέ ἐρείπια. Οἱ πέτρες, οἱ σοβάδες πού ξεκολλοῦν, ἡ σκόνη πού σηκώνεται δέν μοῦ ἐπιτρέπουν νὰ δῶ τίποτα. Ἐπικρατεῖ ἓνα μεγάλο χάος, ἀπὸ τὸ ὁποῖο δέν ξέρω πῶς θά γλιτώσω, ἀσφυχτιῶ. Διερωτῶμαι μάλιστα ἂν θά μπορέσω κάποτε νὰ τὸ ξαναχτίσω, νὰ τὸ οἰκοδομήσω τὸ σπιτικό μου καὶ πῶς». Τὸ περιστατικό αὐτὸ ἐντοπίζεται χρονικά λίγο καιρὸ μετὰ τὸν σεισμὸ στήν Ἀθήνα τὸ ἔτος 1981. Ἐξωτερικά γεγονότα μπορούν νὰ μορφοποιήσουν τίς ἐσωτερικῆς παραστάσεις μας!

Αὐτὴ ἡ ἐντύπωση τοῦ χάους ὡς ἐρειπίων δέν ὁμολογεῖται μόνο σέ σύγχρονους ποιμαντικούς ἢ ψυχοθεραπευτικούς διαλόγους. Ἰδιες ἐμπειρίες ἔχουν ἀποτυπωθεῖ καὶ στὰ βιβλικά κείμενα καὶ σέ προσευχῆς τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως γιὰ παράδειγμα στήν προετοιμασία τῶν πιστῶν γιὰ τὴν Θ. Μετάληψη: «Κύριε ὁ Θεός μου, οἶδα, ὅτι οὐκ εἰμι ἄξιος, οὐδὲ ἱκανός, ἵνα μου ὑπὸ τὴν στέγην εἰσέλθης τοῦ οἴκου τῆς ψυχῆς, διότι ὅλη ἔρημος καὶ καταπεσοῦσά ἐστι, καὶ οὐκ ἔχεις παρ' ἐμοὶ τόπον ἄξιον τοῦ κλῖναι τὴν κεφαλὴν ἄλλ' ὡς ἐξ ὕψους δι' ἡμᾶς ἐταπείνωσας σεαυτόν,

συμμετρίασον και νυν τη ταπεινώσει μου»⁵.

4. Μία τέταρτη χαώδης κατάσταση είναι εκείνη που δίνεται με εικόνες, όπως του *πολλαπλού άδιεξόδου*, του *λαβυρίνθου*, του *χαμένου δρόμου*, ή των δρόμων που δέν οδηγούν πουθενά, όπου τοίχοι ύψηλοί ή τείχη ύψηλά έμποδίζουν κάθε περαιτέρω διάβαση. Αποκλείεται κάθε δυνατότητα διαφυγής μας προς τά έξω. Σ' αυτές τις περιπτώσεις έχουμε τό συναίσθημα ότι περιπλανιόμαστε άσκοπα, χωρίς έλπίδα διεξόδου και σωτηρίας. Είμαστε καταδικασμένοι και άπελπισμένοι. Δέν περιμένουμε και δέν έλπίζουμε σέ βοήθεια από πουθενά.

Αυτή ή τετραπλή χωρο-χρονική εικόνα του χάους ως *άβύσσου*, ως *άταξίας*, ως *έρεπίων* και ως *άδιεξόδου* άποδίδει μέ τρόπο παραστατικό τήν ποικιλία έσωτερικών ανθρώπινων καταστάσεων. Συγκεντρωμένες οί τέσσερις αυτές έκδοχές του χάους, άπαντώνται και εικονογραφοϋνται κατά τρόπο παραστατικό στά *όνειρά* μας. Μέ τήν μορφή μάλιστα «έφιαλτών» προς αυτή τήν κατεύθυνση (χαώδη) μās κάνουν νά συνειδητοποιοϋμε αυτό που σχετίζεται μέ τήν έννοια και τήν αίσθηση του χάους. Έκει, κατά τρόπο έντατικό και συμπυκνωμένο, έκλύονται όλα εκείνα τά *συναισθήματα* και οί θυμικές καταστάσεις που γεννιοϋνται, όταν βρισκόμαστε υπό τήν έπήρεια των χαωδών καταστάσεων που αναφέραμε στίς προηγούμενες παραγράφους.

B. Τρόποι αντιμετώπισης του χάους

1. Η ύπαρξη οδηγητικής εικόνας: ο Χριστός

Έχοντας φθάσει σ' αυτό τό σημείο είναι φυσικό νά διερωτώμεθα μέ ποιούς τρόπους, μέ ποιά μέσα θ' αντιμετώπισουμε αυτό τό χάος; Ίδιαίτερα σέ ό,τι άφορᾷ στόν άνθρωπο, αναζητᾷμε τήν εικόνα που θά μπορούσε νά τόν οδηγήσει από τήν άμορφία στην μορφή, από τό χάος στό πρόσωπο. Υπάρχει άραγε μία *οδηγητική εικόνα*, που μέ τήν βοήθειά της θά μπορούσε ν' αντιμετώπισει *δημιουργικά* αυτό τό χάος;

Όταν λέμε κάτι τέτοιο, δέν αναφερόμαστε πρωτίστως στην ύπαρξη προτύπων συμπεριφοράς, βάσει των οποίων θά υπερβοϋμε χαώδεις καταστάσεις και γεγονότα καθημερινά που μās βασανίζουν και που είναι συνήθως συμπτώματα ενός βαθύτερου χάους που υπάρχει μέσα μας. Έννοοϋμε κυρίως τήν ύπαρξη μιᾶς *οδηγητικής εικόνας*, που θά μορφοποιήσει αυτό τό βαθύτερο χάος και θά βοηθήσει τελικά στην υπέρβαση και αυτών των επί μέρους έξωτερικών χαών. Έννοοϋμε ακόμα μία εικόνα που θά είναι βαθύτατα προσωπική, δέν θά είναι δηλαδή ξένη

στό πρόσωπο καί ἐπιβεβλημένη ἔξωθεν, ἀλλά θά ἀνταποκρίνεται στή βαθύτερη φύση τοῦ ἀνθρώπου, γιά νά δυνηθεῖ ὅμως νά μορφοποιηθεῖ θά ἔχει ἀνάγκη ὄχι μόνο τῶν οἰκείων προσωπικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου ἀλλά καί ἐκείνων τῶν δυνάμεων πού θά τίς ὀνομάζουμε θετικές πνευματικές. Ἐπισημαίνουμε, ὅμως, τήν ὑπαρξη ἄλλων δυνάμεων (ἀρνητικῶν) πού ἀντιτίθενται σ' αὐτή τήν μορφοποίηση (βλ. πιό κάτω).

Ἡ «ἐπίτευξη» τοῦ προσώπου ἀπό τό ὑπάρχον χάος θά ἀπαιτήσῃ προσπάθειες δημιουργικῆς πνοῆς καθότι ἡ πραγμάτωση τῆς εἰκόνας προϋποθέτει δυναμική καί ὄχι στατική ἀντιμετώπιση. Αὐτό ἄλλωστε ὑπαινίσσεται καί ὁ τίτλος τῆς εἰσηγήσεως: «Προσωπικά καί πνευματικά μέσα γιά τή δημιουργική ἀντιμετώπιση τοῦ χάους». Ὁ ὑπότιτλος «ἀπό τό χάος στό πρόσωπο» μπορεῖ νά παραλλαγεῖ ὡς «ἀπό τό χάος στό Χριστό», γιὰτί εἴμαστε βαθύτατα πεπεισμένοι ὅτι τό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ προβάλλει κατά τρόπο συγκεκριμένο τή μοναδική εἰκόνα, βάσει τῆς ὁποίας θά συγκροτηθοῦμε ἀπό χαώδεις ὑπάρξεις σέ πρόσωπα.

Ἡ ἐπιλογή ἄλλωστε αὐτῆς τῆς εἰκόνας δέ γίνεται κατά τρόπο αὐθαίρετο, δέν ἐπιβάλλεται ἔξωθεν ἀλλά δένεται μέ τό βαθύτερο εἶναι τοῦ ἀνθρώπου, καθότι ὁ ἄνθρωπος ἐδημιουργήθη «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» (Γεν. α' 27). Ἐξάλλου, στήν πρόθεση τοῦ τριαδικοῦ Θεοῦ, ὅπως αὐτή διαφαίνεται στήν Ἁγία Γραφή, ἦταν νά ποιήσῃ τόν ἄνθρωπο «κατ' εἰκόνα καί καθ' ὁμοίωσιν» (Γεν. α' 26). Ἀπό τήν πρώτη στιγμή τῆς συλλήψεως τοῦ ἀνθρώπου ὡς δημιουργήματος φάνηκε ἡ διαμορφωτική ἐκείνη ἀρχή, πού θά καθόριζε τήν ἀνάπτυξή του. Ὁ ἄνθρωπος θά γινόταν αὐτό πού ἦταν ἤδη στή οὐσία του, εἰκόνα δηλαδή τοῦ Θεοῦ κατ' εἰκόνα. Αὐτό πού δέν ἦταν ἀκόμα ἐμφανές βρισκόταν στόν ἐσώτατο πυρήνα του, «ἀόρατο καί ἀκατασκεύαστο», πρὸς ἐνέργεια.

Ἡ δοκιμασία καί ἡ πτώση του δυσκόλεψε τόν ἄνθρωπο στό νά ἔχει σαφῆ γνώση καί ἀντίληψη περί εἰκόνας καί ὁμοιώσεως. Ἡ εἰκόνα εἶχε ἀμαυρωθεῖ καί ἦταν δυσδιάκριτη. Ὁ ἄνθρωπος ἔστρεψε τήν προσοχή του σέ θεούς καί εἶδωλα. Ἐπρεπε νά ἔλθῃ τό πλήρωμα τοῦ χρόνου, γιά νά ἐξαποστείλῃ ὁ Θεός τόν Υἱόν Του (Γαλάτ. δ' 4), ὁ ὁποῖος, καθῶς τονίζει ὁ Ἀπ. Παῦλος, «ἔστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, πρωτότοκος πάσης κτίσεως» (Κολοσ. α' 15), κι ἔτσι νά φανεῖ καθαρά τό κατ' εἰκόνα καί τό καθ' ὁμοίωσιν τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ Ἁγ. Εἰρηναῖος ὁ Λουγδούνου ἐκφράζει αὐτή τήν ἀλήθεια, ὅταν ὑποστηρίζει ὅτι: «ἐν τοῖς πρόσθεν χρόνοις ἐλέγετο μὲν κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγονέναι τόν ἄνθρωπον, οὐκ ἐδείκνυτο δέ. Ἐτι γὰρ ἀόρατος ἦν ὁ Λόγος,

οὐ κατ' εἰκόνα ὁ ἄνθρωπος ἐγεγόνει. Διὰ τοῦτο δὴ καὶ τὴν ὁμοίωσιν ραδίως ἀπέβαλεν. Ὅποτε δὲ σὰρξ ἐγένετο ὁ Λόγος τοῦ θεοῦ, τὰ ἀμφοτέρωθεν ἐπεκύρωσε· καὶ γὰρ καὶ τὴν εἰκόνα ἔδειξεν ἀληθῶς, αὐτὸς τοῦτο γενόμενος, ὅπερ ἦν ἡ εἰκὼν αὐτοῦ· καὶ τὴν ὁμοίωσιν βεβαίως κατέστησε, συνεξομοιώσας τὸν ἄνθρωπον τῷ ἀοράτῳ Πατρὶ»⁶.

Στὸν Ἰησοῦ Χριστό, λοιπόν, ὁ ὁποῖος «ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος καὶ σῆματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος» (Φιλιπ. β' 7) κατέστη δυνατόν «νά κατοικήσει πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς» (Κολοσ. β' 9). «Ὁ ἑώρακὼς τὸν Υἱὸν ἑώρακε τὸν Πατέρα» (Ἰω. ιδ' 9). Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ὑπολιμπάνει ὑπογραμμὸν (παράδειγμα) στὰ ἔχνη τοῦ ὁποῖου ὀφείλουμε νὰ ἐπακολουθήσουμε (Α' Πέτρ. β' 21). Ἡ ἀκολουθία τοῦ Ἰησοῦ μᾶς προφυλάσσει ἀπὸ ἄστοχες περιπλανήσεις καθότι εἶναι ἐπιστροφή εἰς τὸν Ποιμένα καὶ Φύλακα τῶν ψυχῶν μας (Α' Πέτρ. β' 25).

Συνεπῶς ἡ εἰκόνα ἐκείνη ἡ ὁποία θὰ μᾶς ὀδηγήσει ἔξω ἀπὸ τὸ χάος, τὸ κενό, τὴν ἀσάφεια, τὴν σύγχυση, τὴν πλάνη, εἶναι *συγκεκριμένη*, ἔχει ὡς ὄνομα «τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα» (Φιλιπ. β' 9· πρβλ. Ἐφεσ. α' 21), εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστός. Ἡ εἰκόνα αὐτὴ ἔχει συγκεκριμένο περιεχόμενο, εἶναι κάτι τὸ «ἀπτόν», τὸ πλήρες. Ὁ χριστιανὸς μπορεῖ τώρα σύμφωνα μὲ αὐτὴν νὰ προχωρήσει στὴν μεταμόρφωσή του. Ὁ Ἀπ. Παῦλος, γιὰ νὰ καταστήσει σαφῆ τὴν μεταμόρφωση, χρησιμοποιεῖ τὴν εὐρηματικὴ εἰκόνα τοῦ ἐνδύματος...

2. Ἡ εἰκόνα τοῦ ἐνδύματος: παλαιὸς καὶ καινὸς ἄνθρωπος

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι μὲ τὰ ροῦχα ἀλλάζει κανεὶς ἐμφάνιση· καὶ μάλιστα ἡ ἀλλαγὴ αὐτὴ τὸν ὑποχρεώνει νὰ φέρεται καὶ διαφορετικὰ. Τὸ ροῦχο ὑποχρεώνει(!). Τὸ ντύσιμο ἀπαιτεῖ μιὰ εἰδικὴ προσοχή, νὰ φορᾶμε τὸ ροῦχο ὅπως πρέπει καὶ ἀνάλογα μὲ τὴ θέση μας. Ὁ χριστιανὸς λοιπόν, στὴ θέση πού βρίσκεται τώρα, ὀφείλει νὰ ὑποστῆ ἕναν μετασχηματισμό, μιὰ μεταμόρφωση. Ἡ ἁμαρτία τὸν ὑποχρέωσε σὲ μιὰ παραμόρφωση κι ἔτσι βρίσκεται μὲ τὰ ροῦχα τοῦ «παλαιοῦ ἀνθρώπου», σάν τὸν ἄσωτο υἱό. Πρέπει λοιπόν νὰ φορέσει τὴν στολὴ τὴν πρώτη (Λουκ. ιε' 22). Νά ντυθεῖ τὸν «νέον ἄνθρωπον», νὰ φορέσει «τὰ καινούρια του», νὰ ἀνακαινισθεῖ σύμφωνα μὲ τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ κτίσαντος αὐτόν — «ἐνδύσασθαι τὸν καινὸν ἄνθρωπον τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα» (Ἐφεσ. δ' 22-24) — δηλαδή «κατ' εἰκόνα». Ἡ προτροπὴ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου γιὰ ἕνα καινούριο τρόπο ζωῆς συνδέεται μὲ αὐτὴν τὴν ἀνανέωση: «ἀπεκδυσάμενοι τὸν

παλαιόν ἄνθρωπον σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν νέον τὸν ἀνακαινούμενον εἰς ἐπίγνωσιν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν» (Κολοσ. γ' 9-10). Ἡ ὅλη διαδικασία τῆς συγκροτήσεως τοῦ κατ' εἰκόνα μᾶς θυμίζει τελετουργικὸ ἀπεκδύσεως καὶ ἐνδύσεως. Σιγὰ σιγὰ χάνεται ἡ παλαιὰ εἰκόνα καὶ φορεσιὰ καὶ φανερώνεται ἡ καινούρια.

Γιὰ νὰ συμβεῖ αὐτό, πρέπει νὰ ἀποβάλει ὁ χριστιανὸς τὴν ὀργή, τὸν θυμὸ, τὴν κακία, τὴν βλασφημία, αἰσχρολογία, τὸ ψεῦδος, ἀφοῦ πρῶτα ἔχει καθαρισθεῖ ἀπὸ πορνεία, ἀκαθαρσία, πάθος, κακὴ ἐπιθυμία, πλεονεξία. Στὴ συνέχεια θὰ πρέπει νὰ ντυθεῖ σπλάγχνα οἰκτιρμοῦ, χρηστότητα, ταπεινοφροσύνη, πραότητα, μακροθυμία, ἀμοιβαία συγχώρηση, ἀγάπη (βλ. Κολοσ. γ' 1-17).

Ἐδῶ, ὅπως διαπιστώνουμε, ἔχουμε πλήρη ἀνανέωση ἐνδυματολογίου, ἡ ὁποία συντελεῖται μὲ διαδοχικὰ ἐπικαλύψεις. Δέν πρόκειται δηλαδὴ γιὰ μιὰ ἀπλὴ ἀλλαγὴ ρούχων: νὰ βάνουμε αὐτὸ ἀντὶ γιὰ τὸ ἄλλο. Ὁ στολισμὸς γίνεται, γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε μιὰ ἀνανέωση «κατ' εἰκόνα», νὰ ἐνδυθοῦμε τὸν Χριστόν, νὰ γίνουμε Χριστόμορφοι. Οἱ προτάσεις πού μᾶς κάνει ὁ Ἄπ. Παῦλος δέν ἀποτελοῦν παρά ἐλάχιστο δεῖγμα τῶν χαρακτηριστικῶν τῆς εἰκόνας πού πρέπει νὰ φέρουμε. Τὰ ὑπόλοιπα τὰ συναντᾶμε διάσπαρτα στὴν Ἁγία Γραφή.

Βεβαίως τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτὰ ὑποκινοῦν σέ πράξεις, σέ συμπεριφορὰ, σέ ἐνεργοποίηση. Ὁ χριστοκεντρικὸς τόνισμὸς φαίνεται πολὺ καθαρά στὸν στίχο 13, ὅπου ὁ Ἄπ. Παῦλος προτρέπει σέ συγχώρηση: «χαριζόμενοι ἑαυτοῖς ἐάν τις πρὸς τινὰ ἔχη μορφὴν καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἔχαρισατο ὑμῖν, οὕτω καὶ ὑμεῖς». Τὰ δύο ἐπιρρήματα (καθὼς, οὕτω) προσδιορίζουν τὴ σχέση εἰκόνας καὶ ὁμοιώσεως. Ὁ ἄνθρωπος τώρα, γιὰ νὰ δώσει μιὰ μορφὴ στὴ ζωὴ του, γιὰ νὰ τὴν διαμορφώσει «κατ' εἰκόνα», δέν χρειάζεται πλέον ν' αὐτοσχεδιάσει. Ἡ μορφὴ τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ μόνη ὁδηγητικὴ εἰκόνα γιὰ τὴν ὑπέρβαση τῆς ἀμορφίας, τοῦ χάους. Τὸ χάος μπορεῖ τώρα νὰ λάβει σχῆμα, μορφὴ πρὸς μιὰ συγκεκριμένη κατεύθυνση...

Εἶναι ἀσφαλῶς πολὺ σημαντικὸ νὰ μποροῦμε νὰ προσανατολισθοῦμε ἐμεῖς πρῶτα καὶ νὰ προσανατολίσουμε τὸν κόσμον ἔπειτα πρὸς μιὰ τέτοια κατεύθυνση. Ἡ Χριστολογία ὡς Θεανθρωπολογία θὰ δείξει τὴν εἰκόνα, βάσει τῆς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος θὰ συγκροτήσῃ τὸν ἑαυτό του καὶ δέν θὰ χαθεῖ στό χάος. Τὴν εἰκόνα αὐτὴ μποροῦμε νὰ χαρακτηρίσουμε ὡς *θεανθρώπινη σταθερά*.

3. Ένεργητική φανέρωση του θελήματος: μεταγραφή τής εικόνας

Θά πρέπει, όμως, να μή διαφεύγει τής προσοχής μας αυτό πού είπαμε λίγο πιό πάνω, ότι τά στοιχεῖα πού συγκροτοῦν τήν εικόνα τοῦ Χριστοῦ εἶναι ένεργητικά, έμπεριέχουν μία βούληση (θέληση) για πραγμάτωση και ταυτόχρονα εκφράζουν ένα θέλημα πού πρέπει να γίνει. Ἡ διακρίβωση βέβαια αὐτοῦ τοῦ θελήματος απαιτεῖ μία ανακαίνιση τοῦ νοῦ μας (πνεύματος), πού θά μᾶς κάνει ικανούς να διακρίνουμε ποιό εἶναι τό θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ὁ Ἄπ. Παῦλος εἶναι κατηγορηματικός ως πρὸς αὐτό τό σημείο. «Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, ἀδελφοί... μή συσχηματίζεσθε τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλά μεταμορφοῦσθε τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοῦς ὑμῶν, εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς τί τό θέλημα τοῦ Θεοῦ, τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον» (Ρωμ. ιβ' 1-2). Ἡ τήρηση τέλος ἐκ μέρους μας τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, στίς ὁποῖες μεταγράφεται τό θέλημά Του, ἔχει ως ἀποτέλεσμα τή *μόρφωση* τοῦ Χριστοῦ μέσα μας, να λαμβάνει ὁ ἄνθρωπος μορφή κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος. Ἄς μή ξεχνᾶμε αὐτό πού οἱ μεγάλοι ἀσκητές ὑποστηρίζουν, ὅτι «ὁ Κύριος εἰς τὰς ἰδίας ἐγκέκρυπται ἐντολάς, καὶ τοῖς ζητοῦσιν αὐτόν, κατὰ ἀναλογίαν εὐρίσκεται!»⁷

Ἡ ἐκ μέρους τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ένεργητική φανέρωση τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ ἦταν πολύτιμη βοήθεια πρὸς τοὺς ἀνθρώπους στό δρόμο τῆς ὁμοιώσεως. Ἦδη ὁ Ἰδιος εἶχε ξεκινήσει μιὰ ἄλλη πορεία: στήν ἀνυπακοή τῶν πρωτοπλάστων ἀντέταξε τήν ὑπακοή τοῦ Χριστοῦ. Δέν ἔμενε παρά να βρεθοῦν καὶ ἄλλοι μιμηταί τοῦ Θεοῦ. Ὁ Ἄπ. Παῦλος ἐπισημαίνει αὐτήν τήν πτυχή: «γίνεσθε μιμηταί τοῦ Θεοῦ» (Ἐφεσ. ε' 1). Ὁ ἴδιος προβάλλει τό δικό του παράδειγμα, για να βοηθήσει τοὺς χριστιανούς. Φαίνεται ὅτι δέν εἶναι εὐκολη ἡ *μίμηση*, γι' αὐτό προτείνει μία διαδοχική, ἔμμεση προσέγγιση: «μιμηταί μου γίνεσθε καθὼς καὶ γὼ Χριστοῦ» (Α' Κορ. ια' 1· δ' 16 καὶ ἄλλοῦ). Αὐτή ἡ *μόρφωση τοῦ Χριστοῦ* μέσα μας εἶναι μία *ἀναδημιουργία*, μιὰ δεύτερη γέννηση. Ὡς πνευματικός πατέρας τό γνωρίζει πολύ καλά. Συγκρίνει τή διαδικασία αὐτή μέ μιὰ κύηση, μέ ἕναν τοκετό. «Τέκνα μου, οὐς πάλιν ὠδίνω, ἄχρις οὗ μορφωθῇ Χριστός ἐν ὑμῖν» (Γαλάτ. δ' 19).

Ἡ *μίμηση τοῦ Χριστοῦ* ἀποδείχθηκε καίριο πρόβλημα σέ Ἄνατολή καὶ Δύση. Εἴτε ὡς *μίμηση τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ* (imitatio Christi) εἴτε ὡς *ἀκολουθία τοῦ Χριστοῦ* εἴτε ὡς *Ζωὴ ἐν Χριστῶ* ἀπασχόλησε πολλοὺς συγγραφεῖς στήν προσπάθειά τους να μεταγράψουν τό Εὐαγγέλιο στή ζωὴ τῶν πιστῶν καὶ να καθοδηγήσουν τοὺς χριστιανούς «να πολιτεύονται ἀξίως τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ» (Φιλιπ. α' 27)⁸.

Οἱ προσπάθειες πού καταβλήθηκαν καθ' ὅλη τήν ἱστορία τῆς Ἑκκλησίας, δείχνουν ὅτι αὐτή ἡ μεταγραφή τῆς εἰκόνας στή ζωή τῶν ἀνθρώπων δέν θεωρήθηκε ποτέ ὡς κάτι τό αὐτονόητο. Δέν πρόκειται δηλαδή γιά μιᾶ ἀπλή ἀντιγραφή, μιᾶ πανομοιότυπη ἀναπαραγωγή ἑνός ὀδηγητικοῦ σχήματος, πού γίνεται αὐτόματα καί μηχανικά σάν στείρα μιμητική ἀπομίμηση. Πάντοτε θεωρήθηκε ὡς ἕνας ἐλεύθερος μετασχηματισμός στήν προσωπική ζωή τοῦ καθενός, πού εἶναι μοναδική. Ἡ μοναδικότητα τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου ὑποβάλλει τήν ποικιλία τῆς μεταγραφῆς τόσο τῆς εἰκόνας ὅσο καί τῆς ἐνεργητικῆς φανέρωσης τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ στήν ζωή τοῦ καθενός μας. Ἡ ἔκβαση δέν εἶναι ἐκ τῶν προτέρων καθορισμένη. Θά τολμούσαμε νά ὑποστηρίξουμε ὅτι περισσότερο ἔχουμε νά κάνουμε μέ ἕνα εἶδος μετάλλαξης παρά μέ στερεοτυπική ἀπομίμηση. Τίς διαφοροποιήσεις πού παρουσιάζονται δέν θά τίς θεωρούσαμε ὡς ἀποκλίσεις, ἐγγράφονται στόν κανόνα τῆς ὁμοιώσεως πού ἐπιτρέπει τυχόν παραλλαγές. Αὐτό ὅμως δέν πρέπει νά μᾶς κάνει νά λησμονοῦμε ὅτι ὁ Θεός προώρισε τόν ἄνθρωπο νά γίνει «σύμμορφος τῆς εἰκόνας τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ» (Ρωμ. η' 29).

4. Τό παράδειγμα τῆς βυζαντινῆς εἰκονογραφίας

Θά θέλαμε τώρα νά φέρουμε ἕνα παράδειγμα ἀπό τή βυζαντινή εἰκονογραφία, γιά νά μπορέσουμε νά προσεγγίσουμε καλλίτερα αὐτό τό θέμα, εἰκόνα-ὁμοίωση, μέ ὅλες τίς νόμιμες παραλλαγές καί διαφοροποιήσεις πού ἐπιτρέπει.

Ὅπως εἶναι γνωστό, ἡ βυζαντινή ζωγραφική δέν χρησιμοποιεῖ ἀνθρώπινα μοντέλα, πού ποζάρουν γιά τήν ἀπεικόνιση τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ ἢ ἄλλων προσώπων πού ἀποτυπώνονται στά ἔργα τῆς. Ὁ κάθε βυζαντινός ἀγιογράφος — παλαιότερος ἢ καί σύγχρονος πού ζωγραφίζει μέ τήν βυζαντινή τεχνοτροπία — σύμφωνα μέ τή Χάρη πού τοῦ παραχωρεῖται, σχηματίζει μέσα του μιᾶ ἀντίληψη γιά τό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ καί, σύμφωνα μέ τό καλλιτεχνικό χάρισμα (ταλέντο) πού διαθέτει, δίδει μορφή σ' αὐτό τό πρόσωπο πάνω σέ μιᾶ ἐπιφάνεια (σανίδα ἢ τοῖχο). Ἀνάλογα μέ τήν πνευματική θεωρία τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ ἀνακλᾶται αὐτό τό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ στόν ἀγιογράφο καί ἐσωτερικεύεται. «Κατά τήν καρδίαν τοῦ ἀγιογράφου» ἢ μᾶλλον σύμφωνα μέ τήν κατάσταση τῆς καρδίας του συγκροτεῖ καί σχηματίζει ὁ ἀγιογράφος τήν εἰκόνα τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ. Ἡ ὑπό διαφόρων βυζαντινῶν ἀγιογράφων διαφοροποιημένη ἀπεικόνιση τοῦ προσώπου τοῦ

Χριστού φανερώνει αυτήν τήν ποικιλία αποτυπώσεως τής «εικόνας» σέ διαφορετικούς ανθρώπους καθ' ὁδόν πρός τό «καθ' ὁμοίωσιν». Ἡ εικόνα (ἔργο τέχνης) πού ὁ ἀγιογράφος δημιουργεῖ εἶναι μία προβολή αὐτοῦ πού συμβαίνει στήν καρδιά του. Ἡ ἀγιογραφία γίνεται ἕνα κατ' ἐξοχήν καρδιακό (καρδιογνωστικό) προβολικό κριτήριο («test projectif»)⁹.

Θά μπορούσαμε ἀκόμα νά ἀνακαλέσουμε στή μνήμη μας μία ἄλλη ὄψη σχεδόν τοῦ ἴδιου τρόπου προσέγγισης. Θέλουμε νά χρησιμοποιήσουμε γι' αὐτό ἕνα παράδειγμα ἀπό τή δυτική ἐκκλησιαστική ζωγραφική, πού χρησιμοποιεῖ σέ πολλές περιπτώσεις ζωντανά μοντέλα γιά τά ἔργα της. Ἀναφέρεται λοιπόν ὅτι, ὅταν ὁ Λεονάρδο Ντά Βίντσι ζωγράφιζε τόν Μυστικό Δεῖπνο, χρησιμοποίησε τό ἴδιο μοντέλο γιά νά παραστήσει τό πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ καί τό πρόσωπο τοῦ Ἰούδα, μέ χρονική ἀπόσταση ὀλίγων ἐτῶν τό ἕνα ἀπό τό ἄλλο. Στήν ἱστορία αὐτή συναντοῦμε τήν ἴδια ἀρχή τής ἐξάρτησης αὐτοῦ πού παρουσιάζουμε ἐξωτερικά ἢ «προβάλλουμε», ἀπό αὐτό πού βιώνουμε. Τό πρόσωπο τοῦ ἀνθρώπου εἶναι συνάρτηση τής ζωῆς πού κάνει. Ἐτσι μόνον ἐξηγεῖται πῶς ὁ ἴδιος ἀνθρώπος μπορεῖ νά ἐμπνεύσει μέ τό πρόσωπό του σ' ἕναν ζωγράφο τό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ ἢ τό πρόσωπο τοῦ Ἰούδα καί τοῦτο σύμφωνα μέ τόν τρόπο ζωῆς πού ἔκανε σέ μία δεδομένη χρονική περίοδο, ὅπως στήν περίπτωση πού μόλις ἀναφέραμε.

5. Μοναδικότητα προσώπων καί περιστάσεων - Ποιμαντική συμπαράσταση

Ἄς ἐπανέλθουμε τώρα, γιά νά ποῦμε ὅτι ἐπ' αὐτῆς τής βάσεως τής μοναδικότητος τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου στηρίζεται κάθε προσπάθεια μιμήσεως, μορφώσεως τοῦ Χριστοῦ ἐν ἡμῖν, τής ἐφαρμογῆς τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ.

Μοναδικές εἶναι ἐπίσης οἱ περιστάσεις καί οἱ συνθήκες ὑπό τίς ὁποῖες ζοῦν τά συγκεκριμένα πρόσωπα. Θά λέγαμε ὅτι πολλές φορές ἀντιμετωπίζουν χαώδεις καταστάσεις καί γεγονότα μέσα στά ὁποῖα πρέπει νά πάρουν ἀποφάσεις, πού θά συμβάλουν στό νά γίνει τό θέλημα τοῦ Θεοῦ ἐπί τῆς γῆς ὡς ἐν οὐρανῷ. Σ' αὐτή τήν ἀναζήτηση ὁ ἀνθρώπος δέν μπορεῖ νά εἶναι μόνος, δέν τά βγάνει πέρα μόνος του, γιατί πρέπει νά τηρηθοῦν λεπτότατες ἰσορροπίες τίς ὁποῖες δέν μπορεῖ νά ἐγγυηθεῖ ὁ ἴδιος.

Ἡ θέση τῆς Ἐκκλησίας εἶναι πολύ λεπτή κατά τήν ἀσκηση τῆς συμβουλευτικῆς της. Γιατί ἀφ' ἑνός πρέπει νά εἶναι ἀνοικτή στήν

ἀκρόαση τοῦ ὁποιοῦδήποτε πού ἔρχεται νά τῆς ἐκθέσει τά προβλήματα τοῦ καί ν' ἀναζητήσει κάποια λύση. Ἄφ' ἑτέρου ἐμεῖς γνωρίζουμε ὅτι κατὰ κύριο λόγο ἡ ἀναφορά μας εἶναι ἡ Ἐκκλησία. Καί ἡ λύση στό πρόβλημα πού μᾶς τίθεται, θά πρέπει νά προέλθει ἀπό τίς δικές της πηγές, ἀσχέτως ἂν χρησιμοποιοῦμε ἐπιτυχῶς καί ἄλλες θύραθεν πηγές καί μεθόδους. Ὅ,τιδήποτε λοιπόν μᾶς ζητηθεῖ ὡς λύση ἢ ὡς ἀπόφαση πρέπει νά θεωρηθεῖ κάτω ἀπό τό πρῖσμα τῆς συμφωνίας μέ τό θέλημα τοῦ Θεοῦ.

Ἡ μή συμφωνία μέ τό θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὡς ἁμαρτία, εἶναι δημιουργός χάους, συγχύσεως, ἀμαυρώσεως τῆς εἰκόνας, καταστροφῆς μέχρις ἐξαφανίσεως τῶν χαρακτηριστικῶν της. Ἀσφαλῶς δέν ἔχουμε πάντα τήν εὐχέρεια νά ἐπιβάλλουμε τήν ἐφαρμογή τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ ἢ τήν ἀποφυγή τῆς ἁμαρτίας. Μποροῦμε ὅμως κατὰ τή συμβουλευτική μας διακονία νά ἀναζητήσουμε αὐτό τό θέλημα, νά τό προτείνουμε καί νά στηρίξουμε τήν ἀπόφαση γιά ἐφαρμογή του ἢ γιά ἀποφυγή τῆς ἁμαρτίας.

Ἐάν, ὅπως ἀναφέραμε πιό πάνω, ἡ ὁδηγητική εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ εἶναι μία δυναμική φανέρωση τρόπου ζωῆς καί ἐνεργητική φανέρωση τοῦ θείου θελήματος, τότε εἶναι φυσικό νά προκαλεῖ καί νά παροτρύνει τόν ἄνθρωπο, πού πλάστηκε κατ' εἰκόνα καί καθ' ὁμοίωσιν, σέ ἀνάλογη δράση. Θεωροῦμε λοιπόν τήν ἀναζήτηση τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ, ἔτσι ὅπως πραγματοποιήθηκε ἀπό τόν πρωτότοκο ἀδελφό μας, τόν Χριστό, καί ὅπως μπορεῖ νά πραγματοποιηθεῖ ἀπό ἐμᾶς σέ παρούσες ἀνάγκες, περιστάσεις καί καθημερινές καταστάσεις, ὡς μία προσπάθεια δημιουργικῆς ἀντιμετώπισης καί ὑπέρβασης τοῦ χάους. Δημιουργική κατὰ ταῦτα ἀντιμετώπιση τοῦ χάους σημαίνει τήν ἐπί προσωπικῆς βάσεως μεταγραφή τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ καί τοῦ θελήματός Του μέσα στό καθημερινό.

Αὐτή ὅμως ἡ μεταγραφή δέν μπορεῖ νά στηριχθεῖ μόνο στίς προσωπικές δυνάμεις, τίς δυνάμεις καί τά μέσα πού διαθέτει εἴτε ὁ σύμβουλος εἴτε ὁ συμβουλευόμενος εἴτε καί οἱ δύο μαζί. Ἡ «πληροφορία» γιά τό «τί τό θέλημα τοῦ Θεοῦ, τό ἀγαθόν καί εὐάρεστον καί τέλειον» πού τοῦς ἀφορᾷ στήν ἰδιαίτερη καί συγκεκριμένη περίπτωσή τους ὑπερβαίνει τή στενή προσωπική δυαδική σχέση συμβούλου-συμβουλευομένου· ἐγγράφεται σέ πολυδύναμα πλαίσια πού ἐμπνέονται καί ἐνδυναμώνονται ἀπό τήν παρουσία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

6. Συσπείρωση θετικῶν δυνάμεων ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ

Μή λησμονοῦμε ὅτι ἡ ἐπαγγελία τοῦ Πατέρα, ἡ ἀποστολή τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐκ μέρους τοῦ Υἱοῦ τήν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς, ἡ ἔνδυσή τῶν μαθητῶν μέ δύναμιν ἐξ ὕψους (Λουκ. κδ' 49) συνιστοῦν τή νέα πραγματικότητα τῆς Ἐκκλησίας¹⁰. Τό Ἅγιον Πνεῦμα παρακαλεῖ καί ὁδηγεῖ εἰς πᾶσαν τήν ἀλήθειαν (Ἰω. ιστ' 13), διδάσκει καί θυμίζει ὅλα ὅσα εἶπε κατά τήν ἐπίγεια παρουσία Του Ἐκεῖνος (Ἰω. ιδ' 26). Ἡ Ἐκκλησία εὐθύς ἐξ ἀρχῆς συνειδητοποίησε τήν συμπαράσταση καί καθοδήγηση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στή ζωή της καί κάθε τι πού ὀνομάζεται πνευματικό ἔχει κατά κύριο λόγο τήν ἀφετηρία του καί τήν ἀναφορά του στό Πνεῦμα τό Ἅγιον. Ὡς σκοπός ἄλλωστε τῆς χριστιανικῆς ζωῆς τίθεται ἡ ἀπόκτηση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος (Ἅγιος Σεραφεῖμ τοῦ Σάρωφ).

Τό Ἅγιον Πνεῦμα, τό τρίτο πρόσωπο τῆς Ἁγίας Τριάδος, εἶναι ἐκεῖνο, πού ἐπιφερόμενο, ὅπως τόν καιρό τῆς Δημιουργίας ἐπάνω τοῦ ὕδατος (Γεν. α' 2), ἔτσι καί ἀπό τήν ἀρχή τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς ἐπάνω στό σύνολο τῶν ψυχοσωματικῶν μας δυνάμεων, συντελεῖ στή διαμόρφωση τοῦ χάους σέ πρόσωπο, ἐπιχειρεῖ νά καταστήσει ὄρατό τό ἀόρατο καί νά κατασκευάσει τό ἀκατέργαστο. Διαισθανόμαστε αὐτή τή διαδικασία, ὅταν ἀναφωνοῦμε μέ τόν Ψαλμῶδό «σὺ ἐκτίσω τοὺς νεφρούς μου, Κύριε, ἀντελάβου μου ἐκ γαστρὸς μητρὸς μου... τὸ ἀκατέργαστόν μου εἶδον οἱ ὀφθαλμοί σου» (Ψαλμ. ρλη' 13, 16). Ἡ διαδικασία αὐτή συνεχίζεται καί μετὰ τήν γέννηση, γιατί, ὅπως ξέρομε, τό πρόσωπο δέν γεννᾶται, γίνεται· ὑφίσταται μία μακρά ἀνάπτυξη πρὸς τήν τελειότητα. Ἡ ἀνάπτυξη αὐτή μπορεῖ νά συντελεσθεῖ μόνο στά «φυσικά» τῆς πλάισια, πού εἶναι τὰ πλάισια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἀντιμετώπιση κατὰ ταῦτα τοῦ χάους μπορεῖ νά γίνει, μόνο ὅταν τό «προσωπικό» στό σύνολο τῶν ψυχοσωματικῶν δυνάμεών του τεθεῖ ὑπό τήν ἐπήρεια τῶν διαμορφωτικῶν ἐνεργειῶν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Στό μέτρο δηλαδή πού γινόμαστε ἀποδέκτες τῶν ἐνεργειῶν Του καί μορφωνόμαστε κατ' εἰκόνα Χριστοῦ, ἐγκαταλείπουμε τό χάος, ὑποστασιαζόμαστε καί παίρνομε πρόσωπο.

Ἡ συνεργία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἀλλά καί ὅλων ἐκείνων πού συνεργάζονται μαζί Του, ὑπό τήν ἔμπνευσή Του, εἶναι ἀπαραίτητη. Χρειαζόμαστε πνευματοφόρους καί πνευματοκίνητους ἀνθρώπους, γιά νά μᾶς συμπαρασταθοῦν σ' αὐτή μας τή μακρά διαδικασία ἀπό τό χάος στό πρόσωπο καί γιά τή δημιουργική φανέρωση τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ στή ζωή μας. Αὐτοί οἱ ὁποῖοι θά σταθοῦν ὁδηγοί μας σ' αὐτή τή μακρά

πορεία, ὀφείλουν οἱ ἴδιοι νά ἔχουν ὑποστεῖ αὐτή τή μεταμορφωτική ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, νά ἔχουν γίνει *οἱ ἴδιοι πρόσωπα*, οὕτως ὥστε νά συμπαρασταθοῦν στήν προσπάθειά μας νά «προσωποποιήσουμε» τό δικό μας πρόσωπο ξεφεύγοντας ἀπό τό χάος, τήν ἀμορφία.

Ἡ ἐργασία αὐτή δέν εἶναι καθόλου εὐκόλη. Εἴτε πρόκειται γιά ἀντιμετώπιση πρωτογενοῦς ἢ δευτερογενοῦς χάους, εἴτε πρόκειται γιά στιγμιαῖο ἢ διαρκέστερο. Ἡ διάγνωση τοῦ συγκεκριμένου χάους, ἡ διευκρίνιση ἀσαφειῶν, ἡ διαπίστωση τῶν αἰτιῶν τῆς συγχύσεως, ἡ εὕρεση τῶν δυνατοτήτων πού ὑπάρχουν γιά διέξοδο ἀπό τό πρόβλημα, ἡ ἐπιλογή συγκεκριμένης λύσεως, ἡ λήψη ἀποφάσεως, ἡ ἐφαρμογή της, ἡ συμπαράσταση κατά τήν ἐφαρμογή τῆς ἀποφάσεως, ἀφοῦ ἔχουν ἐπιλεγεῖ τά πιό κατάλληλα μέτρα καί μέσα βοήθειας, ἀπαιτοῦν *συσπείρωση* πολλῶν δυνάμεων ὑπό τή δημιουργική ὀδηγητική πνοή τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Αὐτή τή συμπαράσταση ὀφείλει νά ἀναλάβει ἡ ποιμαντική φροντίδα καί συμβουλευτική ὡς «τέχνη τεχνῶν καί ἐπιστήμη ἐπιστημῶν», οὕτως ὥστε μέ τήν πνευματική ἐνεργοποίηση τῶν προσωπικῶν δυνάμεων νά ξεπεραστεῖ τό ὑπάρχον χάος καί τό πρόσωπο νά συνεχίσει τήν πνευματική του πορεία, τήν κατενώπιον τοῦ Ἁγίου Πνεύματος δηλαδή πορεία του.

Μετά βεβαίως ἀπ' ὅλες αὐτές τίς διεργασίες, τίς συμβολές, τίς παρεμβάσεις, τίς συνεργασίες κ.τ.τ. διερωτᾶται κανεῖς πόσο «προσωπικό» εἶναι αὐτό πού θεωρεῖται προσωπικό στόν ἄνθρωπο. Τί συνιστᾷ τή μοναδικότητα τοῦ συγκεκριμένου ἀνθρώπου, πού ζεῖ ὑπό συγκεκριμένες συνθηκῆς, συναλλάσσεται μέ συγκεκριμένα πρόσωπα καί ἔχει συγκεκριμένα φυσικά δεδομένα; Πιστεύουμε ὅτι παρ' ὅλες τίς ἐπιδράσεις; τίς ἐπιρροές, τά πρότυπα, πού πιθανόν ἀκολουθεῖ κ.τ.τ. αὐτό πού συνιστᾷ τόν βαθύτερο πυρήνα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ *ἑαυτός του*, ὁ ὁποῖος καί ζεῖ πρωτότυπα ὅλα αὐτά, γιά πρώτη καί τελευταία φορά¹¹.

Σ' αὐτό τό σημεῖο, γιά νά δείξουμε τό πῶς γίνεται ἀντιληπτή αὐτή ἡ μακρά διαδικασία ἀλλαγῆς ἀπό τό χάος στό πρόσωπο μέ τήν ποιμαντική συμπαράσταση καί τή βοήθεια ἑνός Πνευματικοῦ Πατέρα, θά θέλαμε νά μεταφέρουμε τή μαρτυρία τῆς γνωστῆς ὀρθόδοξης ρωσίδας συγγραφέως Τατιάνας Γκορίτσεβα: «Μετά ἀπό κάθε συνομιλία μέ τόν πνευματικό μας, ἀλλάζαμε. Οἱ ἀπότομοι καί νευρικοί ἄνθρωποι γινόντουσαν ἀνοικτοί καί γλυκεῖς· οἱ χαλαροί δραστηριοποιοῦντο. Μαθαίναμε τήν ἔννοια τοῦ μέτρου. Γινόμαστε ὁμορφοί, χωρίς νά τό θέλουμε. Οἱ προσπάθειες τοῦ παπα-Λεωνίδα εἶχαν γιά σκοπό νά κάνουν, ἐμᾶς τούς χαοτικούς καί παραμορφωμένους ἀνθρώπους, μιᾶ τέλεια εἰκόνα τοῦ Θεοῦ. Ἦθελε νά

μᾶς βοηθήσει νά γίνουμε πρόσωπα». Τήν ἐμπειρία αὐτή διατυπώνει πολύ παραστατικά ἡ συγγραφέας καί σέ ἄλλο της ἀπόσπασμα: « Ἀπό μᾶς τούς αὐτάρεσκους καί ἀπειθάρχητους Μποέμ, ἔφτιαξε γνήσιους ἐκκλησιαστικούς τύπους. Εἶχε ἕνα μεγάλο χάρισμα: Νά βλέπει τήν ἰδανική εἰκόνα τοῦ κάθε ἀνθρώπου, ἄς ποῦμε τό 'θεῖο ἀρχέτυπο', τό ὑπαρξιακό του 'μοντέλο' ὅπως λένε οἱ ὑπαρξιστές. Καί ἕνα ἀκόμη μεγαλύτερο χάρισμα εἶχε, τήν ἰκανότητα δηλαδή νά κατεργάζεται ὑπομονετικά, γεμᾶτος ἀγάπη καί σοφία, τόν ἄνθρωπο σύμφωνα μ' αὐτό τό ἀρχέτυπο, ὅπως ἕνας γλύπτης φτιάχνει, μέ βάση τό μοντέλο του, τό ἀγάλμα, βγάζοντάς το μέσα ἀπό τήν ἄμορφη μάζα τοῦ λίθου»¹².

7. Ἀρνητικές δυνάμεις καί μὴ δημιουργική αντιμετώπιση τοῦ χάους

Ἄν καθίσταται ἀπαραίτητη ἡ συσπείρωση τόσων δυνάμεων, τῶν προσωπικῶν τοῦ καθενός μας, ἄλλων προσώπων ὑπό τήν καθοδήγηση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀλλά καί δυνάμεων πού ἀνήκουν ὄχι μόνο στήν στρατευομένη ἀλλά καί στήν θριαμβεύουσα Ἐκκλησία (Παναγία, Ἄγγελοι, Ἅγιοι), τοῦτο γίνεται, γιατί δίπλα στίς θετικές, ἂν εἶναι ἐπιτρεπτό νά χαρακτηρισθοῦν ἔτσι αὐτές οἱ δυνάμεις, ὑπάρχουν καί ἄλλες ἀρνητικές, οἱ ὁποῖες μέ τό δικό τους τρόπο ἀγωνίζονται νά ἀνασχέσουν τήν ἔξοδο ἀπό τό χάος, συσκοτίζουν τά πράγματα, συγγέουν τίς ἐκβάσεις, θέτουν σέ ἀμφιβολία τίς ἀποφάσεις, ἀναχαιτίζουν τίς προσπάθειες ἐνισχύσεων, πλανοῦν καί ὀδηγοῦν σέ ἀδιέξοδα.

Κανένας δέν μπορεῖ νά ἀμφισβητήσει, ἄσχετα μέ τό ἂν ἔχουμε πάντοτε πλήρη συνείδηση τοῦ πράγματος, ὅτι δίπλα στό Ἅγιο Πνεῦμα καί τίς ἄλλες πνευματικές ἀγαθές δυνάμεις τοῦ κόσμου τοῦ Θεοῦ, ὑπάρχουν οἱ δυνάμεις ἐκεῖνες τοῦ Πονηροῦ, οἱ ὁποῖες ἐμπνέουν μέ τόν δικό τους πονηρό τρόπο τόν ἴδιο τόν ἄνθρωπο, ἄλλους ἀνθρώπους, γιά νά ἐπηρεάσουν ἄλλους καί ἐπηρεάζουν καταστάσεις μέ σκοπό τήν ἀπώλεια συγκεκριμένων ἀτόμων πού βρίσκονται ἐκεῖνη τή στιγμή σέ δυσκολία. Εἶναι φορές μάλιστα πού αὐτές οἱ δυνάμεις ὀδηγοῦν στό ἔγκλημα καί ἐμποδίζουν τήν ἀνάπτυξη.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα βρίσκουμε στό Γεροντικό, σέ μία διήγηση γιά τόν Ἀββᾶ Ἀπολλῶ τῆς Σκήτεως: « Ἐλεγον περὶ τινος Ἀββᾶ Ἀπολλῶ εἰς Σκήτιν, ὅτι ποιμὴν ἦν ἀγροικος· καὶ ἰδὼν γυναῖκα ἐν γαστρὶ ἔχουσαν ἐν τῷ ἀγρῷ, ἐνεργηθεὶς ὑπὸ τοῦ διαβόλου εἶπε· θέλω ἰδεῖν πῶς τό βρέφος κεῖται ἐν τῇ κοιλίᾳ αὐτῆς· καὶ ἀναρρήξας αὐτήν, εἶδε τό

βρέφος· καὶ εὐθέως ἐπάταξεν αὐτὸν ἡ καρδιά αὐτοῦ· καὶ κατακυγείς, ἦλθεν εἰς Σκῆτιν, καὶ ἀνήγγειλε τοῖς πατράσιν ὃ ἐποίησεν»¹³.

Ἀναφερόμενοι στὸν τρόπο προσεγγίσεως καὶ ἐπηρεασμοῦ τῶν ἀνθρώπων ἐκ μέρους τῶν πονηρῶν δυνάμεων θέλουμε νὰ παρατηρήσουμε ὅτι, ὅπως οἱ ἀγαθές δυνάμεις στηρίζονται στὰ καλὰ καὶ δυνατὰ σημεῖα τῶν ἀτόμων, γιὰ νὰ τὰ βοηθήσουν στὴν πρόοδο, ἔτσι καὶ οἱ πονηρές δυνάμεις στηρίζονται στὰ κακὰ καὶ ἀδύνατα σημεῖα, στίς ἀτέλειες, στὴν ἀπειρία, στὴ ροπή γιὰ τὴν ἁμαρτία, στὴν ἀπουσία καθοδηγήσεως, ὥστε νὰ ἀναγκάσουν τὸ συγκεκριμένο ἄτομο νὰ παραμείνει στὴν ἀδράνεια, στὴν ἀπελπισία, στὸ χάος. Συνεπῶς νὰ τὸ ἐξωθήσουν καὶ νὰ τὸ ὀδηγήσουν σὲ μία μὴ δημιουργικὴ ἀντιμετώπιση τοῦ χάους ἢ τῆς συγχύσεως, μέσα στὴν ὁποία εὐρίσκεται στὴν παρούσα στιγμή περὶ τοῦ πρακτέου. Διότι πρέπει νὰ σημειώσουμε πῶς δίπλα στὴν δημιουργικὴ ὑπάρχει καὶ ἡ μὴ δημιουργικὴ ἀντιμετώπιση τοῦ χάους, πού εἶναι καταστροφικὴ γιὰ τὸ πρόσωπο.

Ἄς δοῦμε ὅμως μὲ τρόπο συνοπτικὸ πῶς λειτουργεῖ αὐτὴ ἡ μὴ δημιουργικὴ ἀντιμετώπιση τοῦ χάους, τόσο στὸν συμβουλευόμενο ὅσο καὶ στὸν σύμβουλο.

Ἡ μὴ δημιουργικὴ ἀντιμετώπιση μιᾶς καταστάσεως, ἐνός γεγονότος συνίσταται σὲ μία ἀβασάνιστη ἐξέταση τῶν δεδομένων τῆς στιγμῆς, σὲ στερεοτυπικὴ ἐπανάληψη καὶ ἐφαρμογὴ ἐντολῶν, ἐνστικτώδη ἐφαρμογὴ προκατασκευασμένων λύσεων εὐκαίρως ἀκαίρως, μὴ ἀντίληψη τοῦ εὐπρόσδεκτου καιροῦ εἰς σωτηρίαν (Β' Κορ. στ' 2). Πολλές φορές αὐτὴ ἡ στάση ἀπαντᾶται καὶ ὡς ὀκνηρία ἀνευρέσεως λύσεως, ὅταν ὁ σύμβουλος δέν εἶναι πρό-χειρος. Ἡ ἀκόμα καὶ ὡς ἔλλειψη ἐμπιστοσύνης στὸν σύμβουλο καὶ ἀναζήτησις διαδοχικῶν συμβουλῶν μὲ τὴν ὀπισθοβουλίαν νὰ βρεῖ ὁ συμβουλευόμενος κάποιον πού νὰ συμφωνήσει μὲ τὴ δική του γνώμη.

Αὐτὸ ὅμως μπορεῖ νὰ συμβεῖ καὶ στὸν ποιμένα-σύμβουλο. Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσιν ἡ συμβουλευτικὴ ἀντιμετώπιση καταντᾷ περιπτωσιολογικὴ (καζουϊστικὴ): δέν δίδονται παρά συμβουλές-συνταγές, ἐφαρμοζέται μία γενικευμένη καὶ ὄχι ἐξατομικευμένη καὶ ἐξειδικευμένη θεώρηση τῶν περιπτώσεων. Καὶ ὅταν ἀκόμα ἀσχολεῖται ἐξατομικευμένα μὲ ἓνα ἄτομο καὶ δέν τὸ συγγέει μὲ ἄλλα, δέν διακρίνει τὴν ἐξέλιξιν τοῦ συγκεκριμένου ἀτόμου ἀπὸ στιγμή σὲ στιγμή καὶ τὸ ἀντιμετωπίζει γενικά.

Αὐτὴ ἡ στάσις χαρακτηρίζεται ἀκόμα ἀπὸ μία νοοτροπία πού ὑποθέτει ὅτι καὶ μόνο ἡ προφορὰ μιᾶς συμβουλῆς ἢ προτάσεως ἀρκεῖ γιὰ

τήν εφαρμογή της. Λησμονεί ότι δημιουργική αντιμετώπιση του συμβουλευομένου είναι ωδίνη τοκετού, «άχρις ου μορφωθή Χριστός» (Γαλάτ. δ' 19), συμπαράσταση, ανάληψη και μεταφορά του άλλου. Θά πρέπει επίσης νά προσέξουμε, ούτως ώστε ή αντιμετώπιση νά μή καταλήξει σέ κάτι στατικό, μή δυναμικό, μή δημιουργικό, άπλή άντιγραφή ή φθηνή «φωτοτυπία».

8. *Η πανοπλία του Θεού*

Ή μή λησμονούμε ακόμα ότι αντιμετώπιση μιās κατάστασεως ή ενός γεγονότος χαώδους σημαίνει κατά μέτωπο μάχη, χωρίς υπεκφυγές· απαιτείται επίσης προσοχή και έγρηγορση, ώστε νά είμαστε σέ θέση ν' αντιληφθούμε τίς μεθοδείες, τίς μηχανές και τά τεχνάσματα του αντίπαλου, αλλά και τόν ίδιο τόν αντίπαλο. Πρόκειται για άληθινή εργασία. Απαιτείται έφευρετικότητα και όχι άμηχανία, για ν' αντίσταθούμε και ν' αντιπαλαίσουμε πρός τό διάβολο· είναι αναγκαίο νά ντυθούμε τήν πανοπλία του Θεού και ν' αναλάβουμε τόν άγώνα μας (Έφεσ. στ' 13).

Έάν λίγο πιό πάνω, μιλώντας για οδηγητική εικόνα, αναφερθήκαμε στην ένδυμασία σέ συνάφεια πρός τήν συγκρότηση του «κατ' εικόνα» (Άπ. Παύλος), στό παρόν σημείο τής εισηγήσεώς μας οφείλουμε νά συνάψουμε, αυτήν τήν οδηγητική εικόνα, πού έχει σχέση μέ τόν Χριστό ως πρότυπο αναφορᾶς (μοντέλο) για τήν υπέρβαση του χάους, μέ τήν μόλις αναφερθεῖσα εικόνα τής πανοπλίας του Θεού. Για νά εξασφαλισθεῖ ή καινή ένδυμασία, ή στολή ή πρώτη, χρειάζεται ή υπεράσπισή της μέ μία άλλη έξάρτυση, τήν πανοπλία του Θεού (βλ. Έφεσ. στ' 10-20). Η πανοπλία αυτή αποτελείται από τήν άλήθεια ως ζώνη, τή δικαιοσύνη ως θώρακα, τόν ζήλο πρός διάδοση του Ευαγγελίου τής ειρήνης ως υποδήματα, έχει τήν πίστη ως θυρεό (άσπίδα), ως περικεφαλαία τή σωτηρία, ως μάχαιρα τό Πνεῦμα (τόν Λόγο του Θεού): αναγκαῖες ακόμα είναι ή προσευχή και οι δεήσεις, ή επίμονη άγρυπνία. Πρωτίστως όμως έχουμε ανάγκη νά «ένδυθούμε δύναμιν έξ υψους», πού ο Θεός Πατέρας υποσχέθηκε και ο Υἱός μᾶς απέστειλε, δηλαδή τό Πνεῦμα τό Άγιον (Λουκ. κδ' 49).

Ήπ' αυτές τίς προϋποθέσεις τό αποτέλεσμα είναι πλέον γνωστό, τώρα πού έχει χαράξει στόν ορίζοντα ή βασιλεία του Θεού. Η έκβαση τής πάλης θά είναι ή νίκη (πρβλ. Λουκ. ια' 20-22). Πρός τούτο απαιτείται νήψη και έγρηγορση και μνήμη Θεού συνεχής. Η λήθη οδηγεί πίσω στην α-μορφία, στην α-σχήμια, στην άν-ειδότητα, στό χάος· ή

μνήμη κρατάει ζωντανό τό εἶδος, τό σχῆμα, τή μορφή, τό κάλλος (ὁμορφιά < εὐ-μορφία) τῆς εἰκόνας καί μᾶς ἐνεργοποιεῖ γιά τήν ὑπέρβαση τοῦ χάους καί τῆς σύγχυσης καί τή συγκρότηση τοῦ προσώπου μας κατ' εἰκόνα τοῦ Δημιουργοῦ μας.

Τό γεγονός ὅτι καταλήξαμε μετά ἀπό μακρυνή καί δύσκολη πορεία σέ μία ὁδηγητική πράγματι εἰκόνα πού μπορεῖ νά ἀποτρέψει τή σύγχυση, τήν πλάνη καί τό χάος καί νά βοηθήσει μέ σαφήνεια στήν ἀντιμετώπιση χαωδῶν καταστάσεων καί γεγονότων, δέν σημαίνει ὅτι συγρότως βρισκόμαστε μπροστά σέ ἐτοιμοπαράδοτες λύσεις, ἐτοιμες νά λειτουργήσουν ἀμέσως.

Πράγματι οὔτε εἶναι τόσο ἀπλό οὔτε αὐτονόητο νά πολιτευόμαστε ἀξίως τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ (Φιλιπ. α' 27), ν' ἀκολουθοῦμε στά ἔχνη Του ἔχοντάς Τον ὡς ὑπογραμμόν (Α' Πέτρ. β' 21). Ὑπάρχουν δυσκολίες, ἀκόμα καί ὅταν ἔχουμε ἀποδεχθεῖ τό Εὐαγγέλιο μέ ὅλη μας τήν καρδιά καί θέλουμε νά τό ἐφαρμόσουμε στή ζωή μας. Ἀπ' αὐτό τό σημεῖο ὁμῶς ἀρχίζει μιᾶ σκληρή ἐργασία μεταξύ συμβούλου καί συμβουλευομένου· μία ἄβυσσος ἐπικαλεῖται μιάν ἄλλη ἄβυσσο («ἄβυσσος ἄβυσσον ἐπικαλεῖται» Ψάλμ. μα' 8) καί οἱ δύο τους ἐπικαλοῦνται τό Δημιουργόν. Ἄγιον Πνεῦμα. «Veni spiritus creator». Ναί, ἐλθέ Πνεῦμα Δημιουργόν!

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Νικολάου, Μητροπολίτου Ἀγρίδος, «Ἡ μεγάλη ἀποστολή τῆς Ὁρθοδοξίας εἰς τοὺς καιροὺς μας», περ. «Ἐνορία», 24, 1969, σ. 119α.
2. Pierre Teilhard de Chardin, Sur le bonheur, Paris, Éd. du Seuil, 1966, σ. 71.
3. Ἀρχιμανδρίτου Σωφρονίου, Ὁ Γέρον Σιλουανός τοῦ Ἁθῶ (1866-1938), Θεσσαλονίκη, Ἐκδ. «Ὁρθόδοξος Κυψέλη», χ.χ., σ. 43. Τό νόημα τῆς φράσεως αὐτῆς ἀναλύεται σέ βάθος στίς σ. 217-222 τοῦ βιβλίου.
4. Πρβλ. ὅσα λέγονται γιά τή γῆ στή διήγηση τῆς Γενέσεως α' 2. Παρουσιάζει ἐνδιαφέρον ὁ εἰρμός τῆς ε' ᾠδῆς τοῦ Κανόνος τῆς ἑορτῆς τῆς Μεταμορφώσεως πού κάνει λόγο γιά «πρωτόγονον χάος» μέσα ἀπό τό ὅποιο ἔκανε ὁ Χριστός-Δημιουργός νά ξεπηδήσει τό φῶς («ὁ τοῦ φωτός διατήσας τό πρωτόγονον χάος»).
5. Ἀκολουθία τῆς Θ. Μεταλήψεως, Εὐχή Γ', Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου.
6. Ἐλεγχος τῆς ψευδωνύμου γνώσεως, Βιβλίον V, 16, 2 (Sources Chrétiennes, No 153, 1969, σ. 216-217).
7. Ὁσίου Μάρκου τοῦ Ἀσκητοῦ, Περὶ νόμου πνευματικοῦ, κεφ. 190 (Φιλοκαλία τῶν ἱερῶν νηπτικῶν, τ. Α', Ἀθῆναι, Ἐκδ. «Ἀστὴρ», 1972, σ. 107).

8. Γι' αυτό τό ζήτημα βλ. *Thomas Spidlik, La spiritualité de l' Orient chrétien*, Roma 1978, σ. 41-44.

9. Πρβλ. αυτό πού λέγεται στό Προλογικό (σημείωμα) τού αφιερώματος τού περ. «Σύναξη» για τή «λειτουργία τής εικόνας στήν Ὁρθόδοξη παράδοση καί τόν σύγχρονο κόσμο». «Ένα σοβαρό ζήτημα πού τίγεται ἐδῶ εἶναι ἡ στάση τού ἀγιογράφου, τό ἄν, δηλαδή, ἀγιογραφεῖ ἀντιγράφοντας ἢ δημιουργώντας. Δημιουργώντας στό βαθμό πού ἀνακαινίζεται ὁ ἴδιος, ὅποτε ἡ ἀγιογραφία εἶναι ἀπόρροια αὐτῆς τῆς βαθεῖας ἀλλοίωσης του» (τεύχος 24, Ὀκτ. - Δεκ. 1987, σ. 3). Μήπως ἄλλωστε αὐτή ἡ ἀλλοίωση, ἡ καλή θά λέγαμε, δέν συνίσταται στή μόρφωση τού Χριστοῦ μέσα μας καί δέν ἀποτελεῖ θερμή εὐχή τῆς Ἐκκλησίας; Βλ. τήν Εὐχή μετά τά Εἰρηνικά στήν Ἀκολουθία τού Ἁγίου Βαπτίσματος: «Ὁ εὐσπλαγγνος καί ἐλεήμων Θεός, ...μόρφωσόν σου τόν Χριστόν, ἐν τῷ μέλλοντι ἀναγενᾶσθαι διὰ τῆς ἐμῆς ἐλεεινότητος...» (Μικρόν Εὐχολόγιον ἢ Ἁγιασματάριον, Ἀθήναι, Ἐκδ. «Ἀποστολικῆς Διακονίας», 1962, σ. 70-71).

10. Βλ. χαρακτηριστικό σχόλιο τού *Νικολάου Καβάσιλα* στήν Ἑρμηνεία τῆς Θ. Λειτουργίας, κεφ. ΚΘ' 1: «Καί τίς ἡ δύναμις; Τό Πνεῦμα τό ἅγιον, ἡ ἐξ ὕψους τοῦς ἀποστόλους ὀπλίσασα δύναμις, κατὰ τό εἰρημένον πρὸς αὐτούς ὑπὸ τού Κυρίου»· ἀκαθίσατε ἐν τῇ πόλει Ἱερουσαλήμ, ἕως οὗ ἐνδύσησθε δύναμιν ἐξ ὕψους» (Ἐκδ. «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς»: *Φιλοκαλία τῶν Νηπτικῶν καί Ἀσκητικῶν* 22, 1979, σ. 144).

11. Πρβλ. *O. Clément*, Τό πνεῦμα τού Σολζενίτσου, Ἀθήναι, Βιβλιοπωλεῖον τῆς Ἑστίας, γ.χ., σ. 176-177. Εἶναι ἐνδιαφέρων ὁ ὀρισμός πού δίνει ὁ συγγραφέας ἀναφορικά μέ τήν πρωτοτυπία. «Ἡ πρωτοτυπία δέν εἶναι μία ιδιότης τῆς ἰδίας τάξεως μέ τίς ἄλλες, ἀλλά ὁ μοναδικός τρόπος ὑπάρξεως ὄλων τῶν ιδιοτήτων» (σ. 175).

12. Οἱ παραθέσεις ἔγιναν ἀπό τά βιβλία τῆς: Εἶναι ἐπικίνδνο νά μιλάς για τό Θεό, Ἀθήνα, Ἐκδ. «Τῆνος», 1987, σ. 47 καί Πῶς βρήκα τό Θεό στή Σοβιετική Ἐνωση, Ἀθήνα, Ἐκδ. «Ἀποστολικῆς Διακονίας», 1984, σ. 70-71.

13. Ἀββᾶ Ἀπολλῶ, Λόγος β', Τό Γεροντικόν, Ἀθήναι, Ἐκδ. «Ἀστήρ», 1981, σ. 20β.

© Έκδοτική Επιτροπή - Τήνος
Επιμέλεια
ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΤΗΝΟΣ»
Βαλαμῶνος 6 - 114 71 Ἀθήνα - Τηλ. 64.25.998
Φωτοστοιχειοθεσία
LINE ART Θεμιστοκλέους 49 - Τηλ. 36.42.451

· Ἀρ. Ἐκδ. 321/91
ISBN 960-273-046-3

